

UDK 75.049:61
COBISS.SR-ID 216886028

ISSN 0350-2899. - Vol. 40, br. 2 (2015), str. 97-105.

DOKTORI U OČIMA UMETNIKA

PHYSICIANS IN THE EYES OF ARTISTS

Emil Vlajić

ZDRAVSTVENI CETNAR ZAJEČAR, ZAJEČAR

Sažetak: Lekarska profesija se nalazi na vetrometini istorijskih zbivanja. Često je odraz opštih istorijskih i društvenih dešavanja. Vetrovi istorije kroz socijalne turbulencije menjaju poziciju doktora, ali i njegovo viđenje od strane ljudi koji nisu doktori. Posebno viđenje imaju oni koji od lekara očekuju pomoć – lekar svakako izgleda drugačije u njihovim očima. Međutim, samo umetnici imaju tu moć da kroz svoju veštinu prikažu svu kompleksnost odnosa lekara i pacijenta. Kroz slike umetnika vidimo kompleksnost i višeslojnost tog odnosa. U tom odnosu upravo emotivni naboj izbija u prvi plan i veličina umetnika se prepoznaje po stepenu emocija koje nas preplavljuju dok posmatramo njihova dela. U ovom radu je analizirano sedam slika, sedam umetnika, gde se prikazuje upravo odnos lekara i pacijenta. Svaka od ovih slika ima svoju priču, odražava istorijsko okruženje, prikazuje različite vrste pacijenata i na različite načine prikazuje doktore. Svima je jedinstveno to da u centar dešavanja stavljaju lekara i njegov odnos prema pacijentu. Kroz oči umetnika možemo da doživimo lekarsku profesiju na novi način i kroz novu dimenziju spoznamo odnos lekara i pacijenta.

Ključne reči: Umetnost i medicina, doctor i pacijent, medicina, umetnost.

Abstract: The medical profession has always been a very important part of history. Very often it is the reflection of general historical and social events. The winds of history and social turbulences change the doctor's role in society as well as the way people who aren't doctors see them. People who expect doctor's help certainly view this person very differently and he holds a special place in their lives. However, not all people have the skill and the talent to present the complexity of this doctor-patient relationship to the world. Artists have the ability to present to the world what they see and what they feel through their art and tell the story about the doctor and the patient and multiple layers of their relationship. The emotional aspect of this relationship is one of the most important ones and we can measure an artist and their art by the amount of emotions we feel when we are looking at an art piece. In this article seven artworks by seven authors will be analyzed all of which represent the doctor-patient relationship. Each of these paintings has its own story, it represents the social and historical environment of the time period in which it was created and it shows different types of patients and presents doctors in different ways. The thing all of these artworks have in common is the central motif – the doctor and the patient and their relationship. The artist gives us an opportunity to observe and to experience medical practice and to witness the doctor-patient relationship in a different way.

Key words: Medicine and art, Doctor and patient, Medicine, Art

UVOD

Istorija lečenja duga je koliko i ljudska istorija. Svest o bolestima dovodi do pojave prvih pokušaja lečenja i istovremeno do ljudi koji su se bavili ovakvim poslom. I ubrzo, istorijski gledano, pored pojmova o zdravlju i bolesti i pojave prvih „lekara“ izgrađuje se i sam odnos između bolesnika i „lečitelja“. Kroz čitavu ljudsku istoriju, ovaj odnos je trajao i opstajao, često je bio u drugom planu, nekada neprimetan i skriven, ali uvek prisutan. Savremeno doba, sa eksplozivnim širenjem i razvojem medicinske

nauke, uz svu šarolikost tehničkih pomagala, na neki način odnos pacijenta i doktora ostavlja u pozadini.

Ovaj odnos time ne gubi od svog značaja. Za razliku od medicine, koja se razvija nepojmljivom brzinom, odnos lekar-pacijent konstanto je prisutan i održava svoj značaj.

Lekari često svoj odnos prema pacijentu, oslobođen same medicine, olako shvataju, računaju da se podrazumeva, ne pridaju mu veliki značaj, dozvoljavaju da se spontano razvija. Malo lekara o njemu

Adresa autora: Emil Vlajić, Svetozara Markovića 36/25, Zaječar, Srbija.

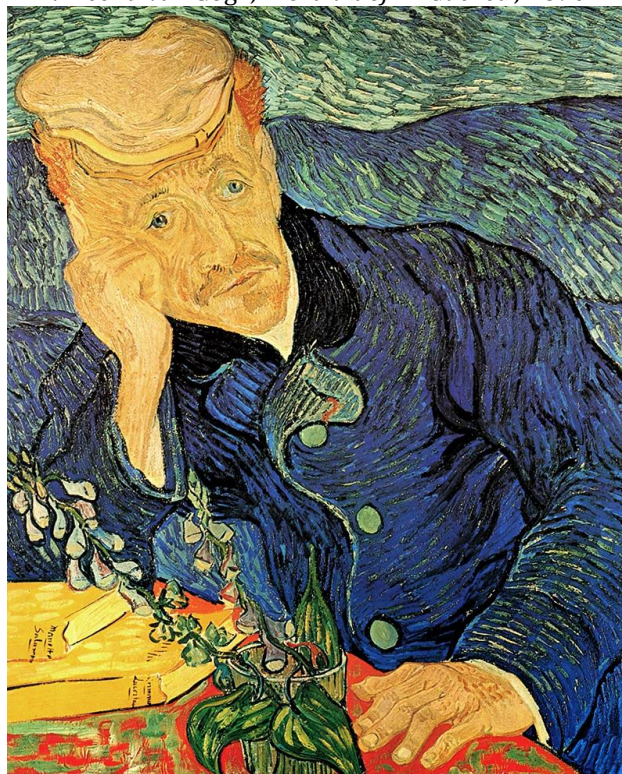
E-mail: vemil@mts.rs

Rad primljen: 6. 4. 2015. Rad prihvaćen: 31. 5. 2015. Elektronska verzija objavljena: 21. 8. 2015.

intenzivno razmišlja i svesno ulaže trud u poboljšanje ovog odnosa. Kvalitet samog lekara se, pored medicinskog znanja, može ceniti i kvalitetom odnosa prema pacijentu. Tek retki doktori ovaj, rekli bismo „nemedicinski“ aspekt svoje profesije, znaju da ispolje na pravi način. Pacijenti to prepoznaju, nekako su osetljiviji, i pridaju veliki značaj upravo ovom odnosu. Oni lakše razumeju postojanje dobrog odnosa sa lekarom, nego stručne pojmove koje medicina nosi, a lekari koriste. Iskusni lekari znaju koliku snagu i pomoć u procesu lečenja ima dobar odnos sa pacijentom.

Umetnici mogu svojim senzibilitetom za prepoznavanje finih međuljudskih odnosa, koristeći izražajna sredstva umetničke profesije, da iskažu sve nijanse specifičnog odnosa doktor-pacijent. Sledi devet umetnika i njihovih dela koja oslikavaju ovaj odnos. Svako od ovih dela nosi specifičnost autora, ali oslikava i okruženje, stanje društva određene epohe. Svaka slika nosi svoju specifičnost odnosa lekara sa pacijentom, ali i fluid emocija koje su čvrsto vezane za temu slike. Svaka slika ima svoju priču, koja je duboka, ljudska, na neki način, nosi suštinu ljudskog postojanja.

Vincent van Gog, *Portret dr Gašea*, 1890.
 Vincent van Gogh, "Portrait of Dr Gachet", 1890.

Dr Pol Gaše (1828–1909) je bio strastveni ljubitelj umetnosti i lično je poznao mnoge umetnike tog vremena. Brinuo je o Van Gogu u poslednjim mesecima umetnikovog života. Van Gog je u pismu svome bratu napisao svoj prvi utisak o dr Gašeu: „Bolesniji je od mene, ili bar koliko i ja“, ali je kasnije promenio mišljenje i naveo da su postali dobri prijatelji [1].

Tokom trajanja njihovog poznanstva, Van Gog je načinio dva portreta doktora Gašea. Prvi se nalazi u privatnoj kolekciji, a drugi je izložen u muzeju Orsej u Parzu. Oba portreta

prikazuju doktora Gašea kako sedi za stolom sa glavom naslonjenom na desnu ruku.

Dr Gaše gleda u daljinu melanholičnim pogledom. Njegove oči, ispunjene tugom, deluju kao da odsutno traže nešto u daljini. Oslonio je glavu na ruku, dok mu druga ruka miruje na stolu. Male crtice boja oko i kroz samog dr Gašea su, gotovo sve, usmerene ka gornjem levom uglu slike. Usred nemira njihove boje i energije, doktor deluje odsutno i nezainteresovano za sopstveno mentalno zdravlje. Na crvenom stolu nalaze se dve knjige, čiji su autori braća koja su

ih zajednički napisali. Asocijacije idu u prilog Van Gogovog simboličnog i tragičnog, a ipak bliskog odnosa sa sopstvenim bratom Teom. U čaši na stolu naslikan je cvet zubaca, biljke iz koje se dobija digitalis. Stavljanjem lekovite biljke u prvi plan, umetnik portretu doktora pridaje medicinski značaj. Dr Gaše i Van Gog su odnos doktor-pacijent prevazišli i postali su

prijatelji. Van Gog je bio posebno naklonjen svom doktoru u zajedničkoj borbi protiv depresije i naglašava činjenicu da i doktori mogu biti pacijenti, da mogu biti bolesni od istih bolesti od kojih leče svoje pacijente, tj. da i sami mogu biti sa druge strane odnosa doktor-pacijent [2].

Frida Kalo, *Autoportret sa portretom doktora Farila*, 1951.
Frida Kahlo, "Self-Portrait with the Portrait of Doctor Farill", 1951.

Doktor Huan Faril je operisao Fridu Kalo 1951. godine 7 puta pošto se njena bolest značajno pogoršala. Po delimičnom oporavku, koji je bio u tom stepenu da može da slika (mada je Frida često slikala i u bolničkom krevetu, koristeći specijalno konstruisane stalke za to), stvoreno je ovo delo. Slika je bila posvećena doktoru Farilu.

Kompozicija slike ima elemente naivnog slikarstva Meksika, tzv. *ex-voto* i *retablo* stila, gde se umetnik (najčešće je to naivni umetnik skromnih sposobnosti) zahvaljuje nekom svecu ili zaštitniku koji ga je spasao ili mu pomogao da prebrodi neku tešku situaciju.

Ambijent ove slike je krajnje jednostavan, soba sa zidom u belo i plavo boji i daščanim podom, u blatno braon tonu, oslikava jednostavnost meksičke kuće. Na slici je prikazano platno sa slikom doktora Farila na slikarskom stalku i Frida koja sedi u invalidskim kolicima. Platno koje je prikazano na slici u stvarnosti ne postoji. Naslikan je doktor Faril, u odelu, sa kravatom, ozbiljnog izraza lica, pogleda uprtog naviše. Pošto je nameravala da se slikom zahvali doktoru, Frida je mogla da jednostavno

naslika sam portret, kao što je prikazan na njenoj slici, ali se umetnica odlučila da snažnu, odlučnu figuru doktora dopuni sopstvenim prisustvom i na taj način dodatno iskaže svoje poštovanje, divljenje i zahvalnost lekaru koji je bio tako istrajan u pokušajima da joj olakša život. S druge strane, izdvojila ga je iz svoje realnosti, jer pored nje, koja je u invalidskim kolicima, doktor je na platnu, u svetu koji nije u istom nivou, nalazi se na nekom uzvišenom mestu. Tako ga je i predstavila, doktor je naslikan kao da ga posmatrač vidi odozdo, kao što se često prikazuju sveci i uzvišene ličnosti. Doktorov portret je gotovo monohromatski, a sebe je umetnica prikazala u krajnje jednostavnoj odeći, u tradicionalnoj meksičkoj bluzi sa jedva primetnim ukrasnim detaljem, u još jednostavnijoj suknji koja je naborana i spušta se do poda, potpuno joj prekrivajući noge. Lice umetnice je prepoznatljivo. Odlučnog pogleda uprtog direktno u posmatrača, sa obrvama koje su naglašene i karakteristične za Fridu. Najmarkantniji detalj i fokus čitave slike jeste njen slikarski pribor koji drži u rukama. Paleta ima oblik otvorenog ljudskog srca, sa

prepoznatljivim konturama komora i pretkomora, aortama i pramenovima Hisovog snopa. Paleta, ili bolje je reći otvoreno srce, koje Frida drži u ruci pred portretom svog doktora, je crvene boje, boje krvi. U desnoj ruci Frida drži snop slikarskih četkica čiji su vrhovi uredno sređeni i imaju oblik vrhova kopalja. Četkice su uglavnom crvene, sa njih kaplje upravo ta, crvena boja. Elementi simbolike na ovom platnu su jasni. Frida, koja je u invalidskim kolicima, znači nemoćna i slaba, iskazuje svoju unutrašnju

snagu izrazom lica, odlučnim pogledom i čvrstinom kojom drži četkice, otvara svoje srce i na taj način potpuno izlaže svoje najosetljivije delove tela i najosetljivije delove svoje duše očima lekara u koga ima potpuno poverenje i kome je beskrajno zahvalna [3].

Ova slika je Fridin poslednji potpisani autoportret. Tri godine kasnije, na samrtni, zabeležene su njene reči: "I hope the exit is joyful - and I hope never to return" [4].

Francisko Goja, *Autoportret sa doktorom Arietom*, 1820.
Francisco José de Goya y Lucientes "Self-portrait with Doctor Arrieta", 1820.

Bez obzira na to što se umetnički rad španskog slikara Franciska Goje svrstava u romantizam, on je izgradio sopstveni prepoznatljivi, „neuglačan, a ipak suptilan, ciničan i nežan” stil. Kritičnost i nepoverljivost prema tadašnjem društvu samo pojačavaju turbulentne političke prilike u državi i prate njegov umetnički rad.

Kao zahvalnost za uspešno lečenje, Goja je posvetio sliku *Autoportret sa doktorom Arietom* svom doktoru Euhenio Garsia Arietai. To je dupli portret sa elementima *ex-voto* stila. U

podnožju slike stoji objašnjenje „Zahvalni Goja svom prijatelju Arijeti: za umešnost i brigu kojom je uspeo da sačuva život tokom kratke i teške bolesti pred kraj 1819. godine, u 73. godini života. Naslikao 1820.”

Na slici je prikazan bolesnik, Goja, kako sedi u postelji obučen u blede sivomaslinasti kućni kaput. Deluje kao da je na samrtni, krajnje je iscrpljen i poslednjim snagama, grčevito gužvujući čaršav rukama, pokušava da se održi u sedećem položaju. Njegovo lice je blede, a glava deluje preteško, pada na stranu; oči su

polusklopljene, kao da se pacijent prepušta neizbežnoj sudbini i miri se sa bliskim krajem, hvata poslednji dah. Dr Arijeta je prikazan kao lekar koji zaista brine o svom pacijentu. On sedi na krevetu, pridržavajući pacijenta u sedećem položaju svojim telom i sa obe ruke, levim ramenom daje oslonac za mlitavu bolesnikovu glavu. Odlučni izrazi lica, pogleda uprtog u medikament, svojim čitavim stavom dr Arijeta odaje pozitivnog, altruističnog i odanog čoveka. Ako izuzmemo medicinske preporuke, celokupni stav doktora, sa bliskim kontaktom i pouzdanim osloncem za pacijenta, odlučnim i samopouzdanim pokretom kojim daje lek, bliskim odnosom njihove dve glave, pokazuje

koliko ovaj doktor brine o svom pacijentu: klasičan prikaz divnog, humanog doktora. Svedoci smo intimnog, gotovo svetog momenta koji daje nadu [5].

Ne treba zaboraviti da je upravo taj pacijent, koji je bio na samrti, naslikao sve to. Da, Goja se oporavio, i sa neverovatnom preciznošću i umetničkim darom prikazao ne samo izgled ove situacije, već je uspeo da dočara i bespomoćnost bolesnog čoveka i mogućnost vraćanja iz mrtvih uz pomoć doktora koji iz te perspektive dobija nadljudske moći. Malo je umetnika koji su spremni da sebe prikažu u tako intimnom bespomoćnom stanju, kao što je Goja.

Kete Kolvic, *Kod doktora*, 1920.
Käthe Kollwitz, *„Beim Arzt“*, 1920.

Kete Kolvic jedna je od najznačajnijih nemačkih umetnica dvadesetog veka, izuzetna žena koja je stvorila vanvremenska umetnička dela u uslovima teškog života i oskudice. Njena dela reflektuju socijalne uslove tog doba i tokom 1920-tih godina. Ona je stvorila seriju slika koja se tiču rata, siromaštva, života radničke klase i života običnih žena. Njen suprug je bio lekar u siromašnom delu Berlina koji je nudio besplatno lečenje siromašnima, tako da je Kete Kolvic imala prilike da se svakodnevno sreće sa gradskom sirotinjom i seljacima, njihovim patnjama, bolestima i strahovima. Svakodnevna životna iskustva su direktno uticala na njen rad, koji je prikazivao očaj miliona tokom perioda depresije, masovne nezaposlenosti i nezadržive inflacije. Imala je urođen osećaj za socijalnu nepravdu i saosećanje sa patnjama siromašnih.

Krupne izolovane figure u njenim radovima prikazuju patnju, tugu, bespomoćnost ili tegobna preispitivanja. Tema Pijete, mrtvog

Hrista u majčinih rukama, progoni Kolvicovu kroz celu njenu karijeru. Mnogi njeni radovi prikazuju upravo ovu, najtragičniju od svih pozicija, majku sa svojim mrtvim detetom na rukama. Sasvim razumljivo ako imamo na umu da je izgubila svog 18-godišnjeg sina na zapadnom frontu u prvim mesecima Velikog rata [6].

Tokom nacističkog perioda izgubila je svoje mesto profesora i zabranjeno joj je da izlaže. Godine 1936. njena dela su povučena iz muzeja i galerija pošto je njen rad svrstan u „degenerisanu umetnost“.

Na slici *Kod doktora* vidi se kako ozbiljan, pročelav doktor sa bradom i naočarima postavlja stetoskop na gola leđa dečaka i koncentrisano osluškuje disajne šumove. Njegovo lice deluje ozbiljno, čak zabrinuto, sa naglašenim naboranim čelom. Oslanjajući se levom rukom o koleno, nagnut unapred, svu svoju koncentraciju upućuje na ono što se čuje

preko stetoskopa iz dečakovih pluća. A to što se čuje svakako nije utešno, jer na doktorovom licu se očitava krajnja zabrinutost, sa izraženim borama na čelu i stisnutim usnama izgubljenim u bradatom licu. Oči su mu sklopljene od koncentracije. Mršava, zabrinuta žena sedi naspram njih oslanjajući glavu na svoju šaku.

Dečak očito boluje od tuberkuloze, koja je u to vreme bila neizlečiva. Majka očekuje od doktora smrtnu presudu ne samo za svog sina, već verovatno i za svoju ostalu decu.

Malo je ko u istoriji umetnosti prikazao emocije očaja i bespomoćnosti kao što je to kroz svoje radove izrazila Kete Kolvic.

Pikaso, *Nauka i milosrđe*, 1897.
 Pablo Picasso, „*Science and Charity*“, 1897.

Pikaso je ovu sliku načinio kada je imao 15 godina i ona odlično pokazuje njegov ogroman talenat koji će dominirati u umetnosti 20. veka. Zadivljuje perfektna tehnika koju je osvojio u ovom ranom uzrastu.

Godinu dana pre nastanka ove slike, njegova omiljena sestra Končita je umrla od difterije, kada je imala samo 7 godina i svakako je to bio jedan od razloga zašto je Pikaso izabrao ovako depresivnu temu. U tom uzrastu, Pikaso se sve više opirao autoritetu oca i njegovoj želji da karijeru stvara kroz izložbe, nagrade, prihvatanje i priznavanje od strane akademskih autoriteta u umetnosti. Odbacuje i religijske poglede na svet i kreće putem originalnog izražavanja. Ovo je poslednje njegovo delo kojim dominiraju elementi klasičnog stila.

Na ovoj slici Pikaso nas upoznaje sa humanističkom stranom medicine kasnog 19. veka u Španiji, pre no što je medicina koristila razna snimanja i laboratorijske pretrage. Vidimo mladu ženu koja je na samrti. Sama bolest nam ostaje nepoznata, ali boja njene desne ruke nam jasno ukazuje da se radi o nečemu vrlo ozbiljnom. Izraz lica pacijentkinje je zabrinut, pogled s mukom usmeren naviše. Može se reći da se bolesnica predala neminovnom bliskom kraju, a

da jedina briga koje njeno lice izražava jeste usmereno ka detetu. Majku pregleda doktor, koji je upravo shvatio da gubi pacijenta. Levu ruku je ispružio ka bolesnoj ženi, opipava puls na njenom ručnom zglobu. Položaj doktorove ruke izražava brigu i odgovornost prema pacijentu, i sadrži istovremeno toplinu i ohrabrenje. Samim svojim izgledom, kao i ozbiljnim izrazom lica, doktor deluje umirujuće na prisutne u sobi. Pogled mu je uprt u džepni sat, jedini deo tehnologije koji služi medicini u sobi. S druge strane kreveta bolesne žene stoji sestra sa malim detetom, u jednoj ruci, i sa šoljom leka, u drugoj. Lek očito ne može biti uzet zbog ozbiljnog stanja bolesnice. Malo dete posmatra majku iz ruku medicinske sestre, nesvesno ozbiljnosti situacije i teškog perioda koji ga očekuje [7].

U vreme kada je slika nastala lekari su bili visoko cenjeni stubovi društva. Pored znanja, pored nauke, imali su moć da olakšaju bol, da budu uzdanica i nada, da razumeju i podrže i u najtežim situacijama. Bez obzira na nedostatak pratećih medicinskih instrumenata, ovom slikom Pikaso nas podseća na najjače oružje lekarske profesije, brigu za pacijenta i poverenje koje su pacijenti imali u lekare.

Luke Fildes, *Doktor*, 1891.
Sir Luke Fildes, "The Doctor", 1891.

Ser Henri Tejt je 1890. godine od umetnika Luke Fildsa naručio sliku po njegovom nahođenju. Umetnik je pri stvaranju ovog dela imao na umu tragičan događaj iz sopstvenog života – smrt svoga sina u uzrastu od godinu dana. Bez obzira na tragediju, Fildes je bio impresioniran predanošću i zalaganjem doktora koga je tada imao prilike da gleda očima oca bolesnog deteta. Ali slika o kojoj je reč prikazuje „doktora tog vremena“, kroz lik doktora prikazuje samu suštinu lekarske profesije, a ne neku konkretnu ličnost [8].

U vreme nastajanja slike u umetnosti je bio je popularan socijalni realizam koji je prikazivao težinu života radničke klase. Na slici *Doktor* prikazan je skromno namešten ribarski dom sa posuđem od kalaja, sa otrcanim tepihom na kamenom podu, sa iznošenom odećom roditelja. Scena na slici je komponovana u dve grupe koje razdvaja centralna figura deteta koje bolesno leži na improvizovanom krevetu od dve kuhinjske stolice. U pozadini, otac deteta stoji, sa jednom rukom na ramenu svoje žene koja daje nemu podršku, nepomičnog pogleda uprtog u doktora. Majka deteta, iscrpljena nepodnošljivom brigom, skrivenog lica, ruke drži sklopljene za molitvu. Svako od njih, na svoj

način, očekuje bilo kakav znak od strane doktora. Doktor sedi pored bolesnog deteta u napetom položaju, zaleđen između spremnosti da reaguje (oslonjena ruka na koleno) i odlučnosti da istraje (brada oslonjena na drugu ruku). Njegov položaj i pogled uprt u bolesno dete odražava svu predanost ne samo svojoj profesiji, već pacijentu. Lečenje, tj. medicina je prisutna u ovoj prostoriji, na stolu je poluprazna bočica sa lekom, tu je i lavor i bokal sa vodom za spuštanje temperature, na podu je recept. Ali, napetost cele kompozicije, emotivni naboj koji zrači iz prikazane situacije, ukazuju na suštinu odnosa doktora prema malom pacijentu čiji je život u njegovim rukama. Nagoveštaj olakšanja vidi se u slabom svetlu koje se probija kroz prozor iza roditelja, nagoveštavajući da je najgori deo noći prošao i da zora, koja simbolizuje olakšanje, upravo stiže.

Tihi heroizam običnog doktora ukazuje da heroji nisu oni koji čine neverovatne, velike stvari, već oni koji, predano radeći svoj svakodnevni posao, čine ono za šta su se spremali da čine [9].

Onore Domije, *Dva doktora i smrt*, 1869.
Honoré Daumier, *Les Deux medecines et la Mort*, c. 1869.

Onore Domije, koga su nazivali „Mikelandelo karikature,” bio je slikar, štampar, skulptor i karikaturista. Tokom svog radnog veka načinio je više od 4000 litografija koje su poznate po specifičnoj satiri u kojima su glavni likovi bili političari. U svojim karikaturama naglašavao je političku situaciju svog vremena, oslikavajući korupciju u sudstvu, greške birokratije i nekompetentnost vlade. Zbog oštrog pera bio je i u zatvoru.

Lekarska profesija nije bila pošteđena u njegovim radovima. Nisu bili pošteđeni ni pacijenti. Imao je oštro oko da u odnosu lekara prema pacijentu vidi dublju pozadinu okruženja čitavog tadašnjeg društva.

Slika *Dva doktora i smrt* ima jasnu satiričnu komponentu, usmerena je na jednu osobinu koja često prati lekare: gordost. Dva lekara, obučena u odeću koja ukazuje na visok naučni rang, sa debelim knjigama, koje bi trebalo da nas ubede u njihovu kompetentnost, raspravljaju žučno o bolesti pacijenta. Toliko su zaokupljeni diskusijom, zastupajući svako svoje mišljenje o bolesti, od kog očigledno ni jedan ne misli da odustane, da sam pacijent ostaje daleko u pozadini. I zaista, u drugom planu je pacijent o kome se sa mnogo više uspešnosti brine poseban „doktor,” sama smrt. Visoka naučna diskusija između doktora je u jednom planu, daleko od pacijenta, tako da doktori jednostavno ne

primećuju najznačajniju promenu kod svog pacijenta, odlazak u svet mrtvih.

Na vrlo instruktivan način Onore Domije skreće pažnju tadašnje javnosti, a i doktorima svih epoha, da ispred sopstvene taštine ima nešto što je važnije – sam bolesnik.

ZAKLJUČAK

Pored drugih velikih tema i medicina je inspirisala umetnike. Oni su na svoj način znali da predstave bolest i smrt, lečenje i zdravlje, doktore i bolesnike. Kroz oči umetnika se nekada saznaju skrivene stvari koje profesionalcima često izmiču u svakodnevnom radu. Treba pažljivo pogledati radove umetnika koji imaju nešto da kažu o profesijama kojim se bavimo. Tu se često mogu pronaći fine, jedva opipljive stvari koje se često tiču suštine medicinske profesije i ulaze u srž samog postojanja.

LITERATURA

1. Van Gog: Pisma bratu, Sluzbeni glasnik; Beograd, 2008.
2. Jeffrey K Aronson, Manoj Ramachandran, The diagnosis of art: melancholy and the Portrait of Dr Gachet, J R Soc Med. 2006 Jul; 99 (7): 373–374.
3. Park MP, Park RHR: The fine art of patient-doctor relationships, BMJ 2004; 329; 1475–1480.
4. http://en.wikipedia.org/wiki/Frida_Kahlo
5. Polyxeni Potter, Francisco José de Goya y Lucientes (1746–1828). Self-portrait with Doctor Arrieta (1820). Emerg Infect Dis. 2004 May; 10 (5): 974.

-
6. <http://artvemil.blogspot.com/2015/01/kathe-kollwitz-and-her-hands.html>
 7. Rodriguez del Pozo P, Fins JJ. Medicine and the arts. Science and charity: by Pablo Picasso. Acad Med. 2013 Apr;88 (4): 466-7.
 8. Simon Wilson, Tate Gallery: An Illustrated Companion, London 1997, p. 90.
 9. Jane Moore, What Sir Luke Fildes' 1887 painting The Doctor can teach us about the practice of medicine today, British Journal of General Practice, March 2008.